

ХІІІ КОНГРЕС И ДУХОВНИЯТ НАПРЕДЪК

ПАНТЕЛЕЙ ЗАРЕВ

В богатата история на Българската комунистическа партия току-що протеклият ХІІІ конгрес ще заема свое особено място. При всеки конгрес на партията се е откроявало перспективното *историческо мислене*, което съдържа в себе си и анализа на съвременността, и погледа към бъдещето. Това мислене е било всякога вътрешна необходимост за нашата партия. И то неслучайно. Определя се от нейната революционност, от научния характер на нейната теория, от порива напред. Но ХІІІ конгрес извърши и необходимото за момента осъзнаване на близката перспектива, и едно епохално, научно обосновано насочване към бъдещето, бих казал, към следващия век и на страната, и на човечеството. Такова е значението на историческата, на свръхисторическата теоретическа постановка за сливането на социализма с научно-техническата революция, за прехода от досегашното състояние на развиващото се икономически, социално и културно социалистическо общество към една явно по-висша степен, когато отделният човек и колективът (нацията) ще овладеят нови, още по-могъщи сили за напредък. Така днес комунистите стоят безстрашно пред утрешния ден, упътени от конгреса към големите бъдещи възможности.

Другата отличителна черта на този важен със замаха си конгрес бе неговата *критическа аналитичност*. Имаше нещо ново в неговата работа като животворно проявление на колективната критическа мисъл на делегатите, дошли и от работническата среда в града и на село, и от средите на научната и художественотворческата интелигенция. Критиката и осъзнаването на слабостите е важно условие за напредък. Тя създава предпоставки за истинско, за реално виждане на явленията, тя обогатява историческото съзнание, създава всеобща отговорност за близките и за по-далечните национални съдбини. Критицизмът и перспективата създават изобщо чувството за историчност. И затова тъкмо бихме могли с основание да кажем: конгресът ни насочи напред и с теорията, и с практическото виждане на реалността. За всичко това имаше подготовка, имаше минало.

Ще изминат години, десетилетия, страната ни, все така млада, жизнена и изпълнена с неизчерпаеми сили, ще прави нови, големи крачки напред в устремното си развитие към светлото бъдеще. На миналото и на бъдещето нашите потомци ще гледат с по-точни, с по-съвършени критерии. Но ние сме уверени, че историята, този висш съдник и на събитията, и на делата, ще отреди достойно място за идните поколения и на Априлския пленум от 1956 г., и на априлската програма, възпълтила в себе си ума и волята на една революционна партия, после на борческите идеи и начинания на следващите конгреси и пленуми до върховата изява на сегашния ни ХІІІ конгрес. Един наистина свръхисторически конгрес. Наред с всичко друго той е и една манифестация и на живата връзка, която съществува в политическия, в духовния, в общонационалния ни живот между партийните задачи и обществените науки, връзка дълбока и многостранна. Трудно е да говорим за Февруарската про-

грама от 1985 г. като програма за научно-техническата революция, да говорим за по-нататъшното и творческо конкретизиране и доразработване за практическо осъществяване с решенията на Януарския пленум от 1986 г., за тезисите на ЦК на БКП за XIII конгрес, за казаното във „Встъпителното слово“ на др. Тодор Живков пред конгреса, без да погледнем към делото и на обществените науки. Без научно-изследователската работа, извършена от тях по въпросите на общественото ни развитие, и без изследванията им, които възплъщават единството между култура, наука и образование, не бихме имали представа за състоянието, в което се намира народът ни, и за историческия ефект на конгреса.

Както и да не сме доволни от учените в областта на обществознанието и да се отнасяме критически към някои техни трудове, следва да кажем, че свято, възвишено и благородно е било в последните години призванието им да отдават ум, талант и воля на голямата задача за усъвършенствуването на социалистическото общество. Главно направление на техните научни изследвания са били и си остават проблемите на това общество. Тая насока на научна дейност включва сложни и комплексни въпроси, които обхващат основните закономерности на икономическите, социалните, правно-политическите, етико-психологическите, историко-културните и личностните процеси при изграждането на социализма, и то при условията, създавани от всеобхватния днес научно-технически прогрес. Или, казано малко по-точно, става дума за напътване на съвременното съзнание на личността, за поглед и към социалните отношения, и към човека, към индивида. Минало е вече времето на борба само за общ мироглед, за борба срещу анархията във възгледите. Идва времето на нови конкретно-принципни и съвременни идеали, на ново национално-историческо самоосъзнаване, извършвано и чрез обществените науки. И то при условията на научно-техническия напредък с всички негови духовни последици. При тези условия се формират вече душевността и интелектът на труженика на социализма като нова личност, както и като нов тип на живот. Постигнатите вече резултати и запланиваните нови съвременни изследвания от философските, социологическите, психологическите, правните, литературните и изкуствоведските науки убедително доказват, че е заложен фундаментът за доизграждане на *комплексната теория на зрелия социализъм* и на неговата духовно-културна практика. Това ще намира израз още и още по-нататък в нови трудове за социализма, за народопсихологическата характеристика на народа ни, за правата и задълженията на труженика на социализма, за разширяването на социалистическата демокрация, за икономическия ръст и духовните перспективи на НРБ в разностранните области на живота. Обществознанието ще изследва трудните проблеми от национално значение, които разкриват икономическите механизми за развитието на НРБ, както и цялата материално-духовна дейност в страната.

Бих желал да се спра конкретно на една само голяма идея на др. Живков. Става дума за такава важна и сложна духовна дейност като интеграцията на науката, културата и образованието. Тази интеграция съществува в някаква степен спонтанно в обществото. Няма фундаментално откритие в науката, което да не се отразява и на културата, и на образованието, да не обогатява тяхното съдържание. И няма напредък в различните области на културата и на образователната дейност, който да не е упражнил влияние и като реалност, и като призивна сила върху текущото състояние на науката. Цялото това интегриране съществува в някаква степен. Сега става дума за дълбокото осъзнаване на процесите, и то именно при условията на научно-техническия прогрес и на духовния възход на нашия народ. Касае се за долавяне на закономерност, която в някои отношения отличава социалистическото общество. Става дума още за преодоляването на стихийността на тези сложни и богати процеси, за доосъзнаването на факта, че то, интегрирането, има една голяма задача: хармоничното и многостранно развиване на личността в нашето общество. Това тъкмо е стратегията на цялостните, на многостранните процеси на интеграционната дейност.

Нека видим какво означава това по-конкретно като принцип на духовния ни живот: на нашето общество, на нашето съвременно духовно битие е нужен сложен синтез на научно знание и на духовна дейност при осъзнаването на културните завоевания на миналото и при радостите ни, извисявания от сега създаваните културни ценности с цялостната ни образователна система — и в училището, и извън него. В това общонационално дело, което също извира от вярата ни в напредъка, и специално в духовния напредък, се очакват важните приноси и на обществените науки. И от тях зависи качеството на цялостната тази дейност: овладяването и насочването на творческите сили на обществото, нарастването изобщо на идейно-духовното въздействие в него. Това важи освен за философските, социологическите и т. н. науки, но и за хуманитарни науки като история, история на литературата и изкуството, естетика, както и за дейности като литературната и художествената критика. Те следва да застанат срещу посредственото, срещу смътното и неопределеното с уж духовните си стойности. Следва да изискват жизнена намеса на творца в духовния живот на народа и на обществото. Да подкрепят реално духовно обновителната сила и на изкуството, и на науката и културата. Да допринасят при едно или друго разрешаване на големите въпроси на живота и чрез проявата на стойностното в нравствената природа на твореца.

Научно-техническият прогрес е вече една обновена възможност да достигнем до тайните на природата, до дълбоките и скритите връзки в нея. Той е една нова възможност за анализ и на обществото, за творческа духовна перспектива, както и за нов, за съвременен „месиански“ поглед напред. Това има своето значение не само за материално-икономическия, а и за духовно-историческия живот на човека в обществото, за неговото ново самооткриване и ново саморазкриване. Така стигаме до една фаза на развитие, която е започнала вече и продължава. И не са основателни страховете, че ще се „технизирате“, че ще забравим за човешкото у нас, че ще изгоним изкуството и традицията и ще достигнем до някаква нова съвременна безисторичност, доколкото техниката ще нараства, а духовният живот „ще замира“, както да речем в религиозните епохи, през средновековието, когато други сили потиснаха човека и човешкото. При социализма това потискане от „другото“ е невъзможно, защото той решително поставя въпросите за практиката и на „двамата прогреса“: научно-техническия и морално-духовния, художествено-историческия. Защото се осъзнава развиването при социализма на личността на човека, осъществявано и чрез математическа, техническа и природна наука, и чрез духовно-културното, художествено-моралното извисяване.

В този смисъл осъзнаването на интеграционните процеси на наука, култура и образование е от голямо значение за по-нататъшното развиване на духовния възход на нашата нация, и тъкмо по време и паралелно с научно-техническата революция. Всяко подценяване на духовно-творческата дейност през този период ще даде неизбежно отрицателни последствия за цялостния живот на обществото и за неговото по-нататъшно обогатяване и усъвършенстване. В съвременния мироглед на човека и особено на твореца влизат много съставки: и научни знания (или поне познания), и битово-морални стойности от живота, и художествено-исторически традиции, и съвременни художествени схващания и съзercания. Но много наивно и даже примитивно би било да се мисли, че съвременният писател става „учен“, че той е подвластен на природно-математическите и техническите страни на знанието, както това и да изглежда така в научнофантастичната литература. За писателя е съществен и неотвратим един проблем: проблемът за участвата на човека, за участвата на обществото. И още — проблемът за нашата *българска участ*: и сега, и в следващия, в идващия век. Касае се, разбира се, за човека при едно общество на справедливост, на дирена и намирана правда, на етико-естетически стойности, които стават вече сами традиция на социалистическата цивилизация. Всичко това е с правата на още неказана дума и за характера, и за същността на

тази сегашна и бъдеща социалистическа цивилизация, в която са равноправно свързани помежду си науката и изкуството, изкуството и науката.

Ето защо възниква необходимостта да се разработят теоретически и самите въпроси за интегрирането на наука, култура, образование. С практическото си участие в това обширно дело и със своите изследвания от областта на икономиката, на управлението и на социалните отношения до областта на историческото и културното ни наследство, обществеността ще изпълни своето задължение и ще управи своето важно идеологическо въздействие. И то в разни и сложни области: и при отстояването на социализма, и при защитата на нашата справедлива народностна кауза. Чрез него, чрез съвременното и утрешното обществеността ще изкристализират и особеното значение на интернационалното ни поведение, и смисълът, и достойнствата на нашата национална индивидуалност, изразила се в литературата, в изкуството, в културата, пък и в науката. В това е големият, социално неизмерим с количествени показатели смисъл и ефект на цялостната дейност на обществеността сега. Характерна черта на неговите изследвания и върху миналото, и върху днешните ни дела е осъзнаването на нуждата и от богати, конкретни, „емпирически“ разработки, и от преход към синтетични, към обобщаващи трудове за морално-духовните и естетическите ценности, създавани от гения и от творчеството на народа ни през неговото вековно съществуване.

Ние трябва да проникнем в дълбочината на промяната, която се извършва в нашето съвременно народностно съзнание. Трябва да разберем формите, които действуват и целите, които се осъществяват чрез различните вече програми на духовния ни живот: и мирогледни, и конкретно-естетически. В период сме, когато сами създаваме категориите на новото, поемаме отговорност за тях, когато ги поддържаме и всаждаме в кръгозорите на интелекта, в духа на съвременната личност. Преображението, както се вижда, е цялостно, щом то започва от училищата, от висшите учебни заведения, от образованието и възпитанието на народа. Стъпили сме на здрава почва и вървим напред с романтично въодушевление, което издига като порив и мечта цялото наше духовно съществуване. И по този отговорен път ни подтиква не само нравствено-политическите критерии, но и литературата, художествата, музиката, цялостното ни духовно-естетическо преображение. Няма вече безисторичност, няма застой.

Като говорим за задачите и за важните цели и на обществените науки и за перспективите им, трябва да имаме предвид и обстоятелството, че животът, обществото, човешкият фактор непрекъснато се развиват и изменят. Те разширяват своя терен на въздействие и поставят нови изисквания и пред тези науки. Те издигат и нови критерии вече за оценка на работата и на самите учени. Животът не стои на място, той има своя логика, която е неумолима и която не допуска научната дейност да закъснее или да бъде само пасивен регистратор на динамичните промени в обществото. Обществени науки не са никакъв декор, те са жива, реална и всекидневна практика. За това са ни необходими и оперативни, адаптивно обществеността, и жива реакция на новото в живота, бързи и ефективни решения при правилно поставяне на проблемите. В самата природа на обществените науки е заложена необходимостта те да се развиват заедно с живота, да отговарят на актуалните задачи и да предлагат тъкмо творчески решения.

Гласък за всичко това обществените науки ще получат и от решенията на XIII конгрес на Българската комунистическа партия. Помощ в тая насока ще им окажат и съвременните научно-технически открития, включително и с ролята на компютрите в образованието и в културата, както и творческото използване на основните принципи на диалектико-материалистическата методология, прилагането на класово-партийния подход. Всичко това ще помогне да се прецени критически направеното досега и критически да се включи то в по-нататъшната сложна и отговорна дейност

В своето „Встъпително слово“ др. Тодор Живков посочи конкретно целите и на научно-техническата революция, и на нашето духовно развитие. Той каза определено:

„Българският народ винаги се е славил със своето родолюбие. Но ако някога нашите деди са били патриоти на своята бедна, грабена от чужди и свои, едва свързваща двата края родина, колко по-обоснована, колко по-силна е нашата синовна обич към днешна, към социалистическа България!“

И по-нататък:

„Не ше и дума, красив е този край на земята, в който са живели нашите деди и в който сме се родили ние!“

Като всеки роден край той има право на обич и преданост. Но земята, в която не само си се родил, земята, за чиято свобода си се борил, която е просмукала твоята пот, в която си вложил всичко — ум, способности, сили, мечти и планове, — тази земя е и наша родна майка, наша свидна рожба, защото на нея минава нашият единствен живот. За всеки един от нас, за целия наш народ такава земя е социалистическата ни родина Народна република България.“

И още в заключение:

„Някога нашите врагове ни обвиняваха в недостиг на обич към България, защото от своето основаване нашата партия е класова партия — част от световния пролетариат, партия интернационалистическа. Едно обаче са клеветите, за друго говорят бесилата и разстрелите по нашия героичен път, друга истина осветяват пожарите на въстанията, ръководени от партията на комунистите. И тази истина — истината за патриотизма и интернационализма на Българската комунистическа партия — ние доказахме с делата си година след година и ден след ден през десетилетията на социалистическото строителство, за да засияе тя като могъща движеща сила на напредъка на социалистическа България.“

В тия думи на др. Живков звучи сякаш голямата историческа традиция на нашата литература, на нашата култура, на нашето национално патриотично мислене. Ние вървим напред, подхранвани и поддържани от тая традиция, за да я обновим, за да я пробудим и досъздадем с новата традиция на социализма.

Нека кажа категорично: ние вярваме в бъдещето на нашата нация, в обогатяването на нашата култура и в разширяването на ролята и значението и на нашето национално социалистическо обществознание, което включва цялостно един богат раздел: литературната теория, литературната история и литературната критика.